

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Криворізький державний педагогічний університет
Факультет іноземних мов

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ФІЛОЛОГІЇ І МЕТОДИКИ
ВИКЛАДАННЯ МОВ**

Збірник наукових праць .

Випуск 8

Кривий Ріг
2011

сделает речь выразительней, что является очень важным для общения в целом. Достаточное внимание, уделяемое работе с ПТ, способствует также развитию личности. Умение использовать ПТ сделает речь более эмоциональной, насыщенной, выразительной.

Работа с ПТ не теряет актуальности, важности и в студенческой аудитории. Обучение использованию ПТ в речи позволяет разнообразить учебный процесс в целом, поскольку в значительной степени предполагает задания поискового, креативного характера, «игру», эксперимент. Проведение такой работы целесообразно и эффективно как при обучении языку, так и на занятиях по литературе, позволяет актуализировать межпредметные (язык, литература, история, география, культурология) связи, предполагает проведение нестандартных занятий (викторина, игра, КВН и т.п.), внеклассных и внеаудиторных мероприятий.

Избранное направление исследования представляется значимым как в теоретическом, так и в практическом плане.

Список использованной литературы

1. Дериглазова Е. Особенности восприятия русских логоэпистем студентами-русистами / Екатерина Дериглазова // Збірник наукових праць студентів. – Кривий Ріг: КДПУ, 2008. – Вип. 13. – С. 250-254.
2. Дериглазова Е. В. Специфика восприятия русских прецедентных текстов филологами-русистами разных поколений / Екатерина Викторовна Дериглазова // Актуальні проблеми русистики: Матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції 11-12 березня 2010 р. – Бердянськ, 2010. – С. 61-66.
3. Жуков В. П. Русская фразеология / Влас Платонович Жуков. – М.: Высшая школа, 1986. – 310с.
4. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Юрий Николаевич Караулов. – М.: Наука, 1987. – 264 с.
5. Корсаков В. А. Занимательные материалы по русскому языку / В. А. Корсаков // Відродження. – К.: Освіта, 1993. – №3. – С. 19-22.
6. Крылатые слова: Энциклопедия / Авт.-сост. В. Серов. – М.: Локид-Пресс, 2003. – 831 с.: с ил.
7. Мокиенко В. М. Загадки русской фразеологии / Валерий Михайлович Мокиенко. – М.: Высшая школа, 1990. – 160 с.

В. А. Гаманюк

канд. пед. наук, доцент

БІЛІНГВАЛЬНЕ НАВЧАННЯ У ШКОЛАХ ФРН ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

В статье рассматриваются сущность, принципы организации обучения, тенденции дальнейшего развития билингвального обучения и условия его внедрения в рамках школьного образования Германии и Украины.

У статті розглядаються сутність, принципи організації навчання, тенденції подальшого розвитку білінгвального навчання та умови його впровадження в межах шкільної освіти Німеччини та України.

Das Wesen, Unterrichtsprinzipien und Tendenzen der weiteren Entwicklung des bilingualen Unterrichts und dessen Einsatzbedingungen im Rahmen der Schulausbildung in Deutschland und in der Ukraine werden im Artikel betrachtet.

The article deals with the problem of bilingual teaching and its development in the school praxis in Germany and Ukraine.

У мультикультурному просторі постає потреба у інтенсифікації навчання іноземних мов з метою ефективної комунікативної взаємодії членів суспільства. У країнах, населення яких складається з різних етнічних груп, проблема порозуміння у суспільстві є гострою і потребує вирішення. Тому вивчення цього питання та активізація навчання іноземним мовам за рахунок вивчення двох і більше мов є **актуальною**. Одним з шляхів подолання мовних перешкод є введення білінгвального навчання у межах загальної освіти, різні аспекти якого вивчали як зарубіжні, так і вітчизняні науковці. Серед німецьких дослідників слід назвати в першу чергу Г. Баха, В. Галлета, Е. Кліме, Е. Оттена, Г. Войдта, серед українських науковців Є. Спіцина, Т. Боднарчук, О. Слоньовська, О. Дороз, а також російських вчених І. Дмитрієву, О. Коровіна, М. Певзнера та А. Шіріна. Питання впровадження та вивчення українського досвіду білінгвального навчання у сфері загальної освіти ґрунтовному дослідженню не підлягало, тим більше у порівнянні з традиціями білінгвального навчання Німеччини.

Мета статті полягає у виявленні сутності, основних моделей та принципів організації навчального процесу в умовах білінгвального навчання й порівнянні досвіду ФРН і України у цій сфері.

Багатомовність, що стала у Німеччині фактом дійсності, знаходить своє відображення у школах країни в тому, що кожний навчальний заклад розставляє свої власні пріоритети щодо викладання іноземних мов і розширює їх пропозицію за рахунок партнерських мов. Результатом шкільного навчання за таких умов стала багатомовність у документах про середню освіту, тому що протягом шкільного курсу учні мають можливість вже з першого року навчання вивчати як мінімум дві мови на рівних правах. Багатомовність шкільної мовної освіти ґрунтується не стільки на розширенні мовної пропозиції, як на двомовному викладанні дисциплін шкільного курсу, що на наступному етапі шкільної освіти посилюється введенням інших іноземних мов. Мова йде не про поглиблене вивчення іноземних мов, а про зовсім нову пропозицію шкіл для своїх учнів в нових мультилінгвальних умовах навчання. У такому випадку учні мають справу з так званим «білінгвальним навчанням», що з кожним роком набуває у Німеччині все більшої популярності.

Як поняття «білінгвальне навчання» означає використання у навчальному процесі рідної та іноземної мови, тобто це навчання певних предметів немовного циклу двома мовами. Білінгвальні школи розглядаються як школи загальної системи шкільної освіти країни і надають учням, що походять або з сімей іноземців, або з сімей, один з батьків яких має іноземне походження, навчатися згідно навчальних планів двома мовами – німецькою

та рідною. Це, з одного боку, дає можливість не відлучати дітей ненімецького походження від загальної системи освіти й не скорочує програму подальшого вивчення іноземних мов, а з другого, учні німецького походження мають шанс навчатися з носіями мови перебуваючи у спільному середовищі, засвоювати мови сусідніх країн, партнерські мови, у природних, а не штучних умовах.

У науковій літературі визначено три провідні положення білінгвального навчання:

1. Білінгвальне навчання є складовою офіційної системи шкільної освіти. Школи з білінгвальним навчанням передбачені для учнів як національних меншин, так і для представників автентичного населення країни, і не передбачають відбору за показником обдарованості. Це – звичайні школи, в яких навчання двомовне.

2. Білінгвальне виховання відбувається не за рахунок поглибленого вивчення мов, а за рахунок спільного перебування представників різних мовних спільнот в одному середовищі та їх спільної навчальної діяльності двома мовами.

3. Білінгвальне навчання у межах шкільної освіти відповідає вимогам багатомовності. Навчання мовам розпочинається на початковому етапі навчання, у межах дошкільної освіти або у перший рік початкової школи. На наступних етапах шкільної освіти навчання іноземним мовам продовжується згідно навчальних планів. Програми білінгвального навчання та програмного навчання іноземним мовам носять комплементарний характер і створюють умови для вивчення вже в межах початкової школи трьох, а на наступних етапах до п'яти мов.

Білінгвальне навчання дозволяє:

- вивчати європейські мови, що не є традиційними у пропозиції іноземних мов у рамках шкільної мовної освіти Німеччини;

- учні вивчають на ранньому етапі дві мови на рівні усного та писемного мовлення, які на наступному етапі шкільної освіти використовуються як мови викладання;

- учні вивчають мови сусідніх держав за умов контакту з носіями цієї мови, тому у більшості випадків в них відсутні явища фонетичної та лексичної інтерференції;

- учні завершують курс шкільної освіти на основі двох мов на однаковому рівні, плюс додатково одна, а в деяких випадках ще 2 іноземні мови.

Існують декілька організаційних моделей білінгвального навчання. Перші спроби їх класифікації, автором яких був Дж. Фішмен (США), відбулися у другій половині ХХ століття. У основу його класифікації було покладено три принципи, а саме: інтенсивність вивчення, мета навчання і статус мови у суспільстві. Російські дослідники М. Певзнер та А. Ширін розробили власну класифікацію моделей білінгвального навчання, назвавши шість основних типів відповідно до таких критеріїв, а саме: мета навчання,

вид програми, мова навчання та соціокультурний чинник. *Витісняючий*, *зберігаючий* та *бікультурний* типи білінгвального навчання мають на меті спростити перехід етнічних меншин у домінуюче мовне середовище й сприяти засвоєнню його культури. Для них характерним є природне багатомовне суспільство при домінуванні однієї культури. Мовами навчання є друга державна або офіційна мова (витісняючий тип), домінуюча друга при збереженні рідної мови (зберігаючий тип) та паритеті використання обох мов (бікультурний тип).

Ізолюючий тип має на меті соціальну ізоляцію етнічних меншин, тож створює умови для поширення дискримінації та расизму, а тому не вітається у суспільстві. Зміст навчання мовам зводиться до засвоєння комунікативного мінімуму та тлі домінування рідної мови.

Найбільш поширеним типом є *відкритий*, мета якого – інтеграція у загальноєвропейський та світовий простір, діалог культур, полікультурне виховання. Мовою навчання є іноземна, що використовується для засвоєння спеціальних фахових дисциплін, але рідна мова при цьому зберігається як засіб спілкування. Умовами впровадження цього типу білінгвального навчання є наявність відкритого суспільства, плюралізм культур та тісна взаємодія і партнерство у економічній сфері. Найпоширенішим і найбільш відповідним до вимог сучасного полікультурного світу є відкритий тип [1, с. 216-218].

Моделі білінгвального навчання у ФРН відрізняються ступенем інтенсивності вивчення цільової мови. Для носіїв німецької мови цільовою є іноземна, на яку і спрямовується навчання. Для учнів, для яких обрана для білінгвального навчання мова є рідною, цільовою мовою є німецька. Існують також школи, в яких протягом певного відрізка часу викладання предметів проводиться іноземною мовою (Школа Дж. Кеннеді, французька гімназія у Берліні).

Іншим прикладом є паритетне білінгвальне навчання. В таких школах викладання різних предметів послідовно проводиться німецькою та іноземною мовами. За цією моделлю навчальний процес будується, наприклад, у так званих Європейських школах. Учні навчаються у групах, що складаються з дітей, для яких німецька є рідною мовою, та групах, для яких рідною мовою є одна з іноземних – англійська, французька, російська, польська, турецька, іспанська тощо. Тобто половина учнів навчається рідною мовою, в той час як інша – цільовою мовою і навпаки.

Існують також школи, де в умовах білінгвального навчання учні навчаються не весь термін навчання, а лише декілька класів. У цей період учні інтенсивно вивчають іноземну мову, а також один або два предмета цієї мовою, наприклад: історію або географію. Якщо періоди білінгвального навчання короткотермінові, йдеться про білінгвальні модулі навчання.

Білінгвальне навчання має на меті навчити учнів розуміти, опрацювати та передавати певний зміст з таких дисциплін як історія, географія, культура, політика, а також природознавство і математика. Таким чином учні набувають компетентності і знайомляться з культурою країни

мови, що вивчається. Білінгвізм допомагає у навчанні та професійній діяльності, а отримані знання, навички, уміння та міжкультурна інформація готує до життя у багатомовній та багатокультурній Європі.

Кожна дитина має право навчатися в умовах білінгвізму, якщо цього бажають батьки. Але це рішення приймається за умов попередніх рекомендацій психологів та педагогів.

У школах з білінгвальним навчанням використовуються навчальні плани, що діють і у інших школах Німеччини. Відмінності ж полягають лише в тому, що випускники отримують два документа про освіту – Німеччини та країни цільової мови.

У німецьких школах, які створені у багатьох країнах світу, учні випускаються з трьома іноземними мовами як мінімум. Крім того, один іспит є підставою для одержання двох документів про повну середню освіту. Федеральний уряд Німеччини підтримує більше 20 німецьких шкіл у Європі, в яких разом навчаються і німецькі, і місцеві школярі. Результатом навчання є документ про право на вступ до вищої школи ФРН та тієї країни, де знаходиться школа. У Естонії, Румунії, Угорщині, Словачії, Чехії місцеві школярі після закінчення німецького відділення гімназії отримують національний та німецький документ про повну середню освіту.

Білінгвальне навчання від початку до завершення курсу навчання у німецькій школі є складовою навчальних планів базової середньої освіти. Воно представлене майже у всіх землях Німеччини, а програми є у 400 школах. Найпоширенішим є німецько-англійський та німецько-французький варіанти, але представлені також італійська, грецька, нідерландська, португальська, російська, іспанська, турецька, чеська мови. Предметами для білінгвального вивчення є географія, історія, політика, соціальні науки, рідше музика, мистецтво, фізика, біологія, релігія та спорт. Віднедавна до цього списку було внесено ще одну досить важливу дисципліну, а саме європейські студії, але вони не стали постійною складовою навчальних планів.

Взаємне визнання документів про завершення білінгвального навчання особливо добре розвинуто у двосторонніх відносинах Німеччини та Франції. На сьогодні після завершення курсу навчання на основі білінгвізму у 9 гімназіях Німеччини видаються атестати такого зразка.

Зростання попиту на білінгвальне навчання у школах Німеччини доводить, що внаслідок інтеграційних процесів, розширення Євросоюзу та відкриття кордонів у межах євросони, суспільство усвідомило необхідність поглибленої іншомовної та міжкультурної освіти. Мовна пропозиція фахового білінгвального навчання є свідомим диверсифікації іноземних мов з метою підготовки до співіснування в умовах багатомовної та полікультурної Європи. При цьому науковці наголошують на таких аспектах:

- Білінгвальне навчання відбувається не тільки у гімназіях, але і у реальних, основних, загальних школах, а також останнім часом і у початковій школі.

- Зрозуміло, що для роботи в умовах білінгвізму мають бути відповідно підготовлені і педагогічні кадри. КМК (1999) встановила загальні вимоги щодо кваліфікаційного рівня педагогів для білінгвального навчання:

- ❖ Мають братися до уваги особливі мовні, дидактичні та методичні вимоги білінгвального навчання і розвиватися можливості набуття додаткових супровідних фахових кваліфікацій;

- ❖ Фахова дисципліна іноземною мовою зі своїми особливими мовними, методичними та міжкультурними завданнями та цілями має стати предметом спеціального дослідження;

- ❖ Можливості набуття викладацького досвіду у країні мови, що вивчається, мають надаватися у межах терміну базової підготовки;

- ❖ Постає необхідність створення та розбудови двосторонньої моделі фазово структурованої підготовки майбутніх вчителів з різних країн Європи.

- ❖ Існуючі на сьогодні можливості однорічного обміну вчителями мають бути розширені, а процедура оформлення документів спрощена. Кожна школа у межах білатеральних проєктів повинна залучати на довготривалій основі вчителів-предметників, для яких мова викладання є рідною мовою.

Незважаючи на важливість якісного викладання іноземних мов, пріоритетними для білінгвального навчання на сьогодні залишаються суспільні дисципліни. Доповідь КМК «Підходи до білінгвального навчання – З досвіду роботи та пропозиції щодо подальшого розвитку» від квітня 2006 року систематизує досвід впровадження білінгвального навчання та дає оцінку наявним у різних регіонах країни підходам.

Особливим варіантом білінгвального навчання є освітній курс франко-німецької спрямованості, який надає можливість отримати не тільки документ про повну середню освіту Німеччини (das Abitur), але й Франції (Baccalaureat). Така можливість пропонується у більш ніж 60 школах Німеччини. Німецько-французька програма співробітництва «Мовна компетенція для партнерства» від 1997 року, в центрі уваги якої комунікація у повсякденному житті та у професійній діяльності, має сприяти тому, щоб спростити процес вивчення мови партнерів та зробити його привабливішим. Ще одним показовим прикладом співробітництва є спільна німецько-французький підручник з історії, який з 2006/07 навчального року видається паралельно німецькою та французькою мовами і використовується в обох країнах на другому ступені шкільної освіти.

Український досвід білінгвального навчання ґрунтується на засадах відкритості та толерантного ставлення до інших мов і культур. Найприйнятнішим типом для України є відкритий тип білінгвального навчання, що найчастіше впроваджується у школах з поглибленим вивченням іноземних мов. Останнім часом в Україні з'явилися відомі у світі «європейські мовні школи». Іноземна мова в таких школах вивчається з першого класу, на старших етапах вона залучається до викладання певних дисциплін немовного спрямування. Часто це такі дисципліни як історія,

література цільової мови та географія, вводиться також і вивчення країнознавства, що не тільки дає уявлення про країну(и) цільової мови, але й виконує виховуючу функцію, сприяє міжкультурному вихованню школярів. Решта дисциплін викладається рідною мовою, що є запорукою успіху таких шкіл. В Україні є німецькі, англійські та французькі школи.

У порівнянні з німецьким досвідом білінгвального навчання підготовка педагогічних кадрів та залучення носіїв мови до роботи становить скоріше виняток, аніж правило. Міжнародне співробітництво у цій сфері переживає етап становлення, тому зарано говорити про відповідність вимогам часу. На сьогодні існують декілька програм, які передбачають інтенсифікацію процесу, але їх замало. Так, вже помітні перші результати роботи програми «Партнерство заради майбутнього» (німецька мова), є досвід обміну вчителями (німецька та англійська мова). Серед проблем білінгвального навчання в Україні є також відсутність розроблених спеціально для цього підручників з фахових дисциплін. Крім того, по закінченню навчання у європейських школах видається сертифікат на знання іноземної мови, а не атестати відповідно двох держав. Тож, проблема впровадження білінгвального навчання у системі шкільної освіти існує, а від її вирішення залежить сьогодні, наскільки гармонійним буде входження України у полікультурне та мультилінгвальне європейське суспільство, наскільки адекватно і комфортно почуватимуться українці у нових соціально-політичних умовах, чи зможуть вони продемонструвати свою конкурентоздатність у загальноєвропейському освітньому та економічному просторі.

Список використаної літератури

1. Боднарчук Т. Моделі білінгвальної освіти у теорії та досвіді діяльності сучасної школи / Т. Боднарчук // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – 2007. – Вип.22. – С.212-219.
2. Колшанский Г. В. Теоретические проблемы билингвизма / Г. В. Колшанский // Лингвистика и методика в высшей школе. – Вып.4. – М., 1976. – С.165-178.
3. Слоньовська О. Б. Теоретичні засади багатокультурності та світовий досвід [Електронний ресурс] / О. Б. Слоньовська. – Режим доступу: eprints.zu.edu.ua/1514/1/79.pdf
4. Hallet W. The Bilingual Triangle. Überlegungen zu einer Didaktik des bilingualen Sachfachunterrichts / W. Hallet // Praxis des neusprachlichen Unterrichts. – 1998. – Bd. 45. – N 2. – S. 117.
5. Klieme E. u. a.: Unterricht und Kompetenzerwerb in Deutsch und Englisch. Zentrale Befunde der Studie Deutsch-Englisch-Schülerleistungen-International (DESI) / E. Klieme. – Frankfurt am Main, 2006. – 459 S.
6. Otten E. Praxis des bilingualen Unterrichts / E. Otten, M. Wildhage. – Berlin: Cornelsen Scriptor, 2003. – S.194-216
7. Woidt H. Plädoyer für den bilingualen Geschichtsunterricht / H. Woidt // Geschichte in Wissenschaft und Unterricht. – 2002. – Bd. 53. – N 2. – S. 76–86.